

Оксана КУКУРУЗ,
кандидат політичних наук,
молодший науковий співробітник
Інституту держави і права
імені В. М. Корецького НАН України

Політолог і юрист як суб'єкти реформування політико-правової системи України

Професії політолога та юриста передбачають здатність правильно аналізувати політичні процеси, розробляти проекти законодавчих актів, забезпечувати вчасне виконання політичних й адміністративних рішень. Від їхньої співпраці значною мірою залежить спрямованість розвитку держави. Тому нині важливо з'ясувати роль політологів і юристів в українському суспільстві, особливості їхньої діяльності, а також визначити шляхи покращення взаємодії.

Основними хибами української демократичної трансформації є не-об'єктивність визначення нагальних проблем, заполітизованість більшості важливих питань, зокрема охорони здоров'я, соціального захисту населення, енергетичної безпеки, а також несистемність реформування органів державної влади. Політики занадто захопилися боротьбою за владу. Народний депутат обстоює власні інтереси, інтереси партійної еліти або бізнесової групи, яка його фінансує. Політтехнолог обґрунтовує певне рішення чи дію політичної сили або політика, переконує суспільство в необхідності саме такого розв'язання питання. Юристи пишуть закони, вигідні для певних політичних сил. Коли політикам не вигідно відверто заявляти про певні наміри, тоді законопроекти готують у такий спосіб, щоб потім була можливість мати «користь» із прогалін у них. На жаль, нині саме так реалізується співпраця політиків, юристів і політологів. Зазначена ситуація спонукає детальніше дослідити сутність і види професій політолога та юриста. Не зайве також з'ясувати основні проблеми в їхній діяльності й окреслити можливі шляхи покращення співпраці між ними.

Тож метою цієї статті є комплексний аналіз ролі політолога і юриста в державотворчому процесі.

Спочатку з'ясуємо, як політична та юридична науки визначають сутність згаданих професій. Політологом вважається спеціаліст, котрий має наукові знання в галузі політики та політичної влади, вміє майстерно користуватися

всіма науково-політичними засобами й має покликання як до політології, так і до політики [9, с. 60]. У політологічній літературі зазначається, що його роль у суспільстві полягає в аргументованому аналізі певної політичної події, прогнозуванні її розвитку та доведенні цієї інформації до широкого кола людей. До сфер та об'єктів діяльності політолога належать: політичні системи, органи державного управління, політичні партії та рухи, органи центрального, місцевого і регіонального самоврядування, засоби масової інформації, наукові й дослідницькі центри. Політолог може працювати на таких посадах, як референт, радник, аналітик, науковий співробітник [14, с. 521].

Політологи працюють у сфері політичного маркетингу. Останній, на думку українського вченого В. Бєбика, включає «сукупність форм, методів і технологій дослідження, проектування, корегування та впровадження у суспільно-політичну практику певних настанов суспільної свідомості з метою завоювання, утримання контролю та використання влади» [1, с. 12]. Політолог вивчає чинники прийняття і здійснення політичних рішень. Створює бази даних, накопичує інформацію, оцінює альтернативи й обґрунтовує способи переведення ідей у політичну практику.

В Україні політолог переважно асоціюється з політтехнологом. Саме цей вид діяльності політолога є найвідомішим. Це тому, що більшість із них працюють на певні партії, постійно коментують й ана-

лізують у ЗМІ політичні події. Політтехнологи обстоюють ідеологію певної партії. Ідеологія ж, на відміну від науки, не прагне показати реальність такою, якою вона є насправді. Звідси звинувачення ідеології в тому, що вона маскує реальність, є «хибною свідомістю». Ідеологія – це система поглядів й ідеалів (наукових, правових, філософських, релігійних тощо), котрі, за розумінням тієї чи тієї соціальної групи, відображають її інтереси та прийнятні тією мірою, якою вони узгоджуються з суб'єктивним чуттям інтересу. Діяльність політтехнологів в українському суспільстві сформувала негативне ставлення до політологів загалом.

Політтехнологи добре розуміють і знають політичну ситуацію в державі, але їхнє завдання – переконати суспільство в доцільності рішень представників певних політичних сил, на яких вони працюють. Це лише один із видів діяльності політолога, подібний до того, як правознавець може бути адвокатом, прокурором, суддею і т. ін. Ми ж не ганимо юристів за те, що, працюючи адвокатами, вони захищають обвинувачених. Адже юрист – це професіонал, котрий має фундаментальні та спеціальні правові знання, глибоко переконаний у винятковому призначенні права й законності, кваліфіковано послуговується юридичним інструментарієм при розв'язанні юридичних проблем в ім'я захисту прав і законних інтересів громадян [4, с. 41]. Це загальне поняття охоплює суддів, прокурорів, слідчих, адвокатів, юрисконсультів [11, с. 491].

Однак діяльність юристів, як і політологів, засвідчує існування величезного розриву між теоретичними дефініціями й реальністю. Політична ситуація часто перевіряє право, як регулятор суспільних відносин, на здатність ефективно й адекватно регулювати на певні «виклики». В. Бесчастний і Г. Гребеньков зазначають: «...юридична наука виступає сьогодні здебільшого в ролі «пожежної команди», що інтелектуально відгукується на владні директиви й політичні дії, а не в ролі режисера та диригента, котрий вправно керує не вигаданими, а справжніми процесами, що відбуваються в суспільстві» [2, с. 2]. Ю. Шемшученко в інтерв'ю журналу «Віче» підкреслював: «...нині видно спроби використовувати право з метою досягнення певних політичних цілей, можна навіть сказати вигод... представники влади замовляють висновок і заздалегідь вказують, який саме зміст їх цікавить. Ще жодного разу представники влади не звернулися з проханням надати об'єктивне науково-правове трактування» [12, с. 18]. Українські реалії доводять слушність твердження: «Право – це концентрований вираз політики, а політика – концентрований вираз економіки» [7, с. 111].

В Україні, як уже зазначалося, реформи проводяться несистемно. Частіше за все юристи бачать розв'язання певних проблем в ухваленні відповідного закону, політики приймають рішення, враховуючи інтереси політичних сил, які на даному етапі мають найбільше владних повноважень. Помилкою юристів є те, що, розглядаючи те чи те явище з юридичної точки зору, вони обмежуються лише вивченням законодавчої бази, а це значно звужує розуміння будь-якого питання. О. Костенко зауважує, що вивчення правової практики, як і вивчення текстів законодавчих актів, «не створює юридичної науки, якщо воно не пов'язане з дослідженням «природного аспекту» права, а саме: природного законів життя людей у суспільстві» [6, с. 65].

Проблемою політологів є не об'єктивність підходів до вирішення певних питань. На переконання автора, в Україні бракує незалежних політологів. Останні мають аналізувати політичну ситуацію, робити попереджені прогнози. По суті, оцінюючи діяльність певної партії чи політичного діяча, політолог не повинен звертати жодної уваги ані на назву цієї партії, ані на прізвище цього політика. Фахівець мусить аналізувати діяльність політиків, оцінювати й прогнозувати, до яких результатів вона приведе. М. Рац підкреслює, що необхідно формувати таке політологічне співтовариство консультантів, яке втягувало б в орбіту своєї дії всі здорові політичні сили, котрі шанують такі цінності, як свобода, демократія, громадянське суспільство, правова держава [8, с. 7].

І. Горбатенко доводить, що «в Україні наявна недооцінка окремими керівниками навчальних закладів суспільної важливості політології для підготовки висококваліфікованих спеціалістів, здатних забезпечити функціонування різнорівневих ділянок державної служби, а також створити здорове, конкурентне середовище в рамках політичної сфери суспільства». Це, зокрема, виявляється у зменшенні кількості годин, відведених на вивчення політології, у закритті кафедр політології, переведенні викладачів-політологів на інші гуманітарні кафедри [3, с. 130].

Крім того, в Україні відділення політології випускають в основному викладачів, учених-дослідників. Тоді як у світі в сфері прикладної політології безліч політичних професій, наприклад, політехнологи, політологи-міжнародники тощо. У нашій державі більшість відомих політологів не мають базової освіти, принаймні тому, що політологія формально з'явилася лише 1989 року, коли в Росії ВАК визнав нову спеціальність. Це стало поштовхом до відкриття спеціалізованих вчених рад і кафедр політології. Політологами стали філософи, історики або просто ті, хто працювали в передвиборних штабах відомих політиків, великих партій і вивчили політичну «кухню» на практиці без теоретико-методологічних основ політичних процесів. Натомість нині випускники престижних вищих навчальних закладів, котрі отримали дипломи політологів, не можуть влаштуватися на роботу за спеціальністю.

Сьогодні держава не зацікавлена в таких фахівцях. За політологами не передбачено визначених посад, які вони можуть обійняти в органах державної влади. Водночас саме ці спеціалісти найкраще знають більшість державно-політичних питань. Політолог вивчає відповідний досвід інших держав, враховуючи звичаї, традиції певного суспільства, умови, за яких запроваджувалася та чи та модель правління, законодавство. Тож у кожного народного депутата, крім юристів і економістів, консультантами обов'язково мають бути політологи. Не політехнологи, а політологи, котрі займаються політичним аналізом на основі критерію об'єктивності. Якщо юрист може знайти роботу за спеціальністю майже в усіх сферах життєдіяльності (в приватній фірмі, підприємстві, установі), то можливості працевлаштування у політолога значно менші. Держава повинна про це подбати, бо професіоналізм кожної посадової особи є запорукою стабільної й ефективної політико-правової системи.

Отже, можна виділити декілька проблем, пов'язаних із діяльністю політолога та юриста.

1. Хибність розуміння сутності професії політолога.

2. Спотворення ролі юристів у державотворчому процесі.

3. Проблемність працевлаштування політологів за освітою.

4. Недостатня кількість незалежних політологів і юристів.

5. Відсутність тісної співпраці між політологами та юристами.

Відомий французький юрист і політолог М. Дюверже зазначав, що ми не повинні аналізувати політичні інститути лише з юридичного боку, бо вони потребують повнішого та глибшого аналізу соціологічного характеру, а саме політико-наукового. Така орієнтація, на його думку, спричинить два фундаментальні наслідки. Перший полягає в тому, що розширюється поле традиційного дослідження (вивчаються не тільки регламентовані правом політичні інститути, а й ті, які цілковито або частково правом ігноруються: політичні партії, громадська думка, пропаганда, преса, «групи тиску» тощо). Другий зводиться до того, що змінюється точка зору всередині традиційного поля дослідження. Навіть ті політичні інститути, котрі регламентовані правом – встановлені Конституцією чи законами, – не повинні вивчатися в лише юридичному аспекті. Потрібно намагатися визначити, якою мірою вони функціонують відповідно до права, а коли й обходять його, необхідно окреслити їх справжнє значення, спираючись на факти, а не обмежуючись аналізом теоретичної важливості, якої їм надають юридичні тексти, переконаний учений. Акцентуватися, на думку М. Дюверже, повинна реальна й конкретна організація суспільств, а не юридичні приписи. Це певною мірою протистояння факту та права. «...Закон, юридичні приписи, Конституція є не вираженням реального, а спробою впорядкувати реальність, яка ніколи не вдається повністю» [5].

Багато відомих науковців були юристами й політологами. До таких належить В. Бабкін, І. Бібо, Н. Боббіо, В. Воронов, М. Дюверже, О. Зернецька, П. Новгородцев, М. Острогорський, К. Шмітт. Показовим у даному контексті є функціонування відділу правових проблем політології Інституту держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, науковці якого в своїх дослідженнях поєднують питання правознавства та політології. У відділі теорії держави і права інституту вивчають питання, пов'язані з правовою політикою. Концепцію політичного права досліджує О. Костенко (відділ проблем кримінального права, кримінології та судострою). Нещодавно відбулося спільне засідання Вченої ради Інституту держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, Інституту політичних та етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України та Інституту історії України НАН України. Політологи, юристи й історики обговорювали актуальні проблеми суспільно-політичного та державно-правового роз-

виту України. Сподіваємося, результатом співпраці науковців Національної академії наук України буде чіткий план стратегічного розвитку нашої країни на середньострокову та довгострокову перспективи.

Приміром, у вищих навчальних закладах Білорусі готують політологів-юристів, зокрема, у Міжнародному гуманітарно-економічному інституті, Білоруському інституті правознавства, Білоруському державному університеті [15]. На сайті останнього розміщено кваліфікаційні характеристики політолога-юриста. Перелічуються посади, які може обіймати такий спеціаліст в органах законодавчої, виконавчої, судової влади, а також в інших державних органах, організаціях і установах.

«Право та політика – це дві категорії, які перебувають у дуже тісному взаємозв'язку. Не може бути права без політики. Політика може бути без права, що часто у нас спостерігається. Політики повинні провадити розумну політику, яка підтверджується та забезпечується мораллю, іншими чинниками. Право – це одна з головних форм реалізації політики» [10].

На нашу думку, взаємозв'язок права та політики має опосередковувати три аспекти:

1. У процесі вивчення правознавства та політології у вищих навчальних закладах обидві навчальні дисципліни розглядають такі поняття, як держава, форма правління, політико-правовий режим тощо. У студентів потрібно формувати цілісне уявлення про сутність цих категорій. Певне суспільне явище слід вивчати комплексно.

2. У теоретичних питаннях розвитку держави, діяльності гілок влади, місцевого самоврядування юристи й політологи мають розглядати різноманітні проблеми державотворення з політологічної та юридичної точок зору.

3. Політики та юристи повинні тісно співпрацювати, адже політикам належить діяти в рамках існуючих законів, а юристам – писати закони, враховуючи реалії політичного життя. Досвід засвідчує, що ідеально виписаний закон не приносить користі суспільству, якщо він відірваний від дійсності.

О. Ющик, аналізуючи співпрацю Верховної Ради й науковців Інституту держави та права ім. В. М. Корецького, доходить висновку: нині спостерігається невинувато низький «коефіцієнт корисної дії» наукового забезпечення необхідних країні реформ. «З одного боку, річ – у досі невідповідному рівні рекомендацій науки через відставання фундаментальних державно-правових досліджень. А з другого – навіть ті раціональні рекомендації, які спроможна надати сучасна наукова думка, далеко не завжди беруться до уваги, а подекуди просто ігноруються владними структурами й політиками» [13, с. 21].

Отже, політологи та юристи повинні об'єднати свої зусилля задля успішного реформування політико-правової системи України. Народні депутати – представляти інтереси своїх виборців. Політологи – вказати, яка модель, який механізм найкраще забезпечить такі інтереси. Юристи – написати закон, що дасть змогу реалізувати цей механізм. Лише тісна співпраця народного депутата, політолога та юриста допоможе здійснити в державі ефективні реформи. Однак у цьому ланцюзі є кілька важливих «ланок»: послідовний захист інтересів народу, об'єктивність політолога й порядність юриста. Адже сьогодні вони співпрацюють, однак на іншій основі. Виходом із цієї ситуації може бути підвищення ролі науковців у державотворчих процесах, зокрема політологів і юристів. Оскільки науковці найчастіше є об'єктивними, бо не обтяжені прагненням до влади.

Джерела

1. Бебик В. М. Політичний маркетинг і менеджмент у демократичному суспільстві / Автореф. дис. ... д-ра політ. наук: 23.00.02. – К., 1996. – 32 с.

2. Бесчастний В., Гребеньков Г. Українське правознавство в контексті кризового стану суспільства // Віче. – 2009. – № 22. – С. 2–3.

3. Горбатенко І. Розвиток політології як навчальної дисципліни: здобутки, проблеми, перспективи // Генеза. – 2006. – № 1(11). – С. 129–133.

4. Гусарев С. Д., Тихомиров О. Д. Юридична деонтологія (Основи юридичної діяльності): Навч. посіб. – 3-тє вид., перероб. і доп. – К.: Знання, 2008. – 495 с.

5. Дюверже М. Политические институты и конституционное право // Політологія: Хрестоматія / [Сост. М. А. Василик, М. С. Вершини]. – М.: Гардарики, 2000. – 843 с.

6. Костенко О. М. Культура і закон – у протидії злу: Монографія – К.: Атіка, 2008. – 352 с.

7. Мережко А. А. Наука політики міжнародного права: истоки и перспективы / К.: Юстиніан, 2009. – 144 с.

8. Рац М. Как нам цивилизовать политику? // Независимая газета – Сценарии. – 1996. – 29 августа. – С. 7.

9. Храмов В., Крутин Г. Політолог: загальна характеристика професії // Генеза. – 2004. – № 1(9). – С. 60–69.

10. Шемшученко Ю. Добре, коли правник є політиком (спілкувався В. Бігун) // Юр. газета. – 15 листопада 2007 р. – № 46 (129) // www.yur-gazeta.com

11. Шемшученко Ю. С. Юрист // Юридична енциклопедія: В 6 т. / Редкол.: Ю. С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. – К.: «Укр. енцикл.», 1998. – Т. 6: Т-Я. – 2004. – С. 491.

12. Шемшученко Юрій: Шістдесят років – вік мудрості (розмову вів В. Бушанський) // Віче. – 2009. – № 9. – С. 16–18.

13. Ющик О. І. Академічна юридична наука й розвиток парламентаризму в Україні // Віче. – 2009. – № 9. – С. 20–21.

14. Якубовський О. Г. Політолог // Політологічний енциклопедичний словник / Упорядник В. П. Горбатенко; За ред. Ю. С. Шемшученка, В. Д. Бабкіна, В. П. Горбатенка. – 2-е вид., доп. і перероб. – К.: Генеза, 2004. – С. 521–522.

15. <http://www.mgei.org/spec.html>; <http://www.interfax.by/education/vuzy/instituty/bip/>; <http://www.law.bsu.by/content/?387>

Дати 11 квітня 1945

Звільнені в'язні Бухенвальда, 16 квітня 1945

11 квітня 1945 року – день звільнення американцями в'язнів Бухенвальда, який ООН також визначила як дату, коли планета щорічно відзначає Міжнародний день визволення в'язнів фашистських концтаборів. Ще в березні 1945 року на території Бухенвальда (найбільшого концентраційного табору часів Другої світової війни, котрий функціонував поблизу Веймара з 1937 року) інтернаціональними силами самих ув'язнених організується підпільна визвольна група, яка, довідавшись про підхід союзних військ, успішно здійснила збройне повстання, обеззброїла й захопила в полон понад 800 есесівців і солдатів охорони, взявши у свої руки керівництво табором. Американські війська, які дісталися табору через дві доби, врятували повсталих від фізичного знищення, оголошеного гітлерівською владою. Значною мірою завдяки цьому фашисти не встигли знищити сліди своїх страшних злочинів і свідчення в'язнів стали відомі міжнародному Нюрнберзькому трибуналу.

Ю. С.